

ANTROPOLOGICZNA ANALIZA PRZEPALONYCH SZCZĄTKÓW KOSTNYCH Z SYCHOWA, GM. LUZINO

Materiał kostny pochodzi z grobu nr 1 datowanego na okres Hallstatt C. W grobie tym znajdowały się dwa naczynia: popielnica domkowa oznaczona numerem 1 oraz popielnica nr 2. Popielnica 2 znajdowała się we wschodniej części grobu i była całkowicie zniszczona, a kości rozsypane, przemieszane z ziemią i ułamkami ceramiki¹.

Opis materiału

Popielnica nr 1 domkowa

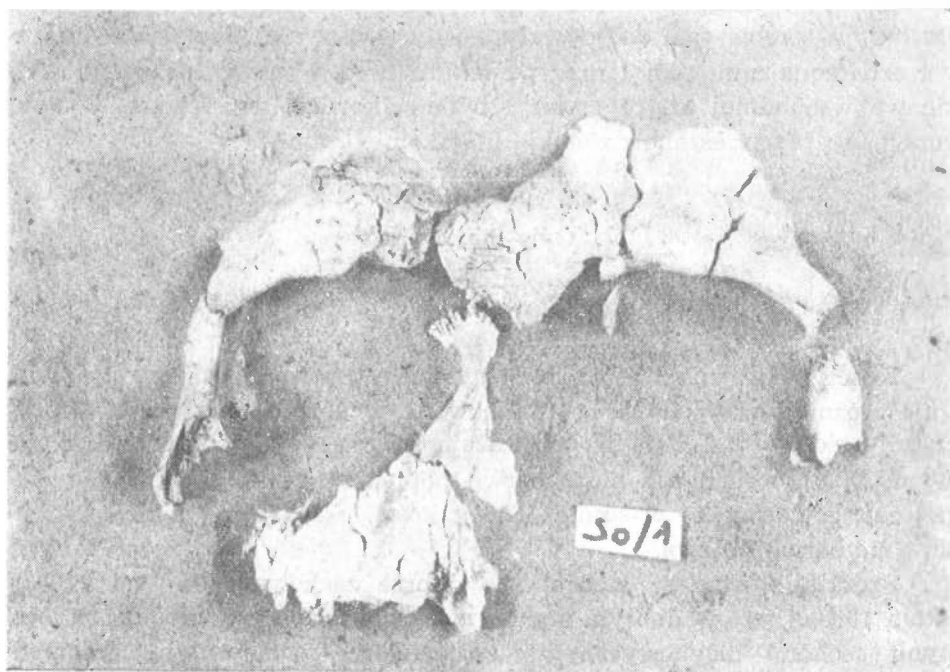
Kości z naczynia wyjmowano dwiema warstwami. Na uwagę zasługuje zróżnicowana ich barwa. Mianowicie w górnej warstwie, w której ciężar kości wynosi 1010 g, przeważają fragmenty o zabarwieniu białawym, a tylko nieliczne mają barwę popielatoczną. W warstwie dolnej zaś, zawierającej w sumie 1690 g kości, około jedna trzecia szczątków ma barwę żółtawą.

Szczałki kostne są stosunkowo dobrze zachowane — na 2700 g około 1000 g jest w dobrym stanie, niejednokrotnie z doskonale widocznymi cechami diagnostycznymi. Poza dobrze zachowanymi fragmentami dużych kości występują tu również prawie całe drobne kości rąk i stóp, w tym nawet trzeszczki.

Według relacji mgr B. Wiącek, w górnej warstwie znajdowały się fragmenty o większych rozmiarach. Analiza antropologiczna wykazała, że nie brakowało ich również w warstwie dolnej, przy czym w warstwie górnej przeważały duże fragmenty kości czaszki, natomiast w warstwie dolnej — duże wycinki kości tułowia i kończyn dolnych, poza występującymi tu również kilkoma dużymi wycinkami kości czaszki.

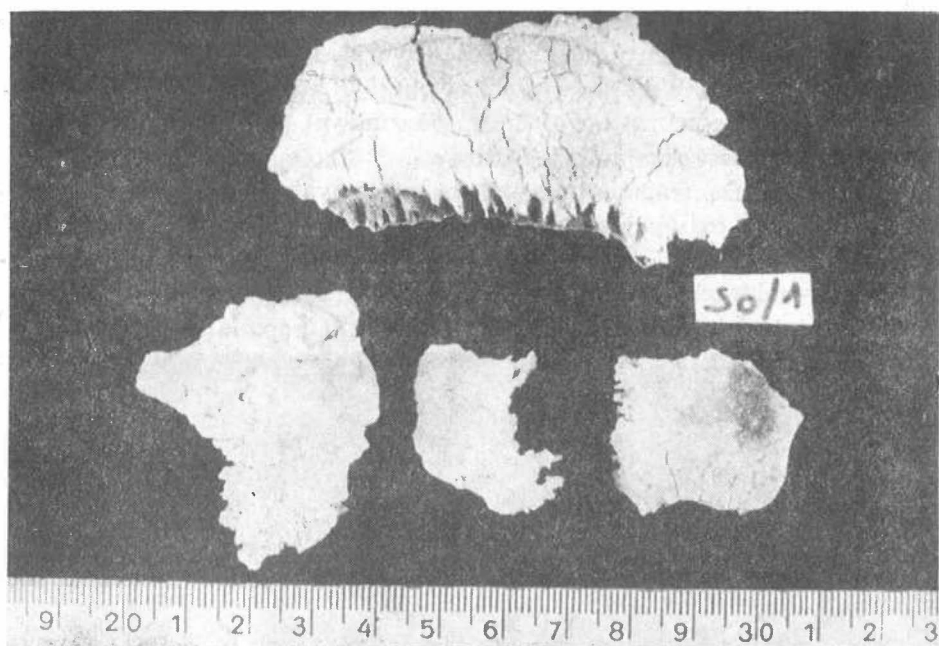
¹ Wszelkich informacji archeologicznych dotyczących stanowiska udzieliła mi pani mgr Barbara Wiącek, za co jej serdecznie dziękuję.

Kości czaszki. W warstwie górnej wyróżniono: duże wycinki kości sklepienia z całkowicie zarośniętym w *pars obelica* szwem strzałkowym; prawą część oczodołową kości czołowej z tępym brzegiem nadoczodołowym i wybitnym łukiem brwiowym; fragment łuski kości potylicznej, grubości około 10 mm z wyraźnie rozwiniętą guzowatością potyliczną zewnętrzną; prawie całą prawą szczęką z tkwiącymi w zębodołach korzeniami pierwszego i drugiego zęba trzonowego. Barwa tych kości jest biaława, jedynie łuska kości potylicznej jest popielatoczarna. W warstwie dolnej znajdowały się: duży fragment lewej części oczodołowej kości czołowej, który z opisaną wyżej częścią prawą stanowi jedną całość (ryc. 1); spore wycinki kości sklepienia, w tym kawałki łuski kości

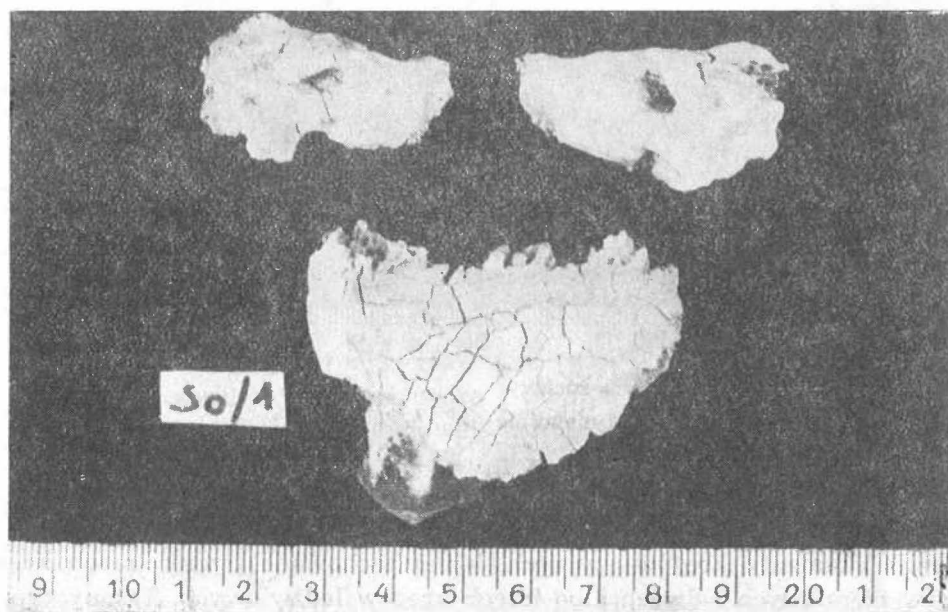
Ryc. 1. Rekonstrukcja części oczodołowej kości czołowej i prawego oczodołu
Fig. 1. Reconstruction of the orbit part of the frontal bone and right orbit

potylicznej analogicznej budowy jak opisany fragment z warstwy górnej oraz znacznie mniejsze i cieńsze wycinki barwy żółtawej, na których szwy częściowo są otwarte, częściowo zarastają od wewnątrz (ryc. 2); fragmenty prawej i lewej kości jarzmowej. Lepiej zachował się wyrostek czołowy prawej kości, co pozwoliło na rekonstrukcję prawego oczodołu (ryc. 1) — wysokość oczodołu wynosi 32 mm, szerokość (mf-ek) — 40 mm, wskaźnik — 79. Ponadto rozpoznano tu prawie całe skrzydło

Ryc. 2. Fragmenty kości sklepienia czaszki

Fig. 2. Fragments of skull foramen bones

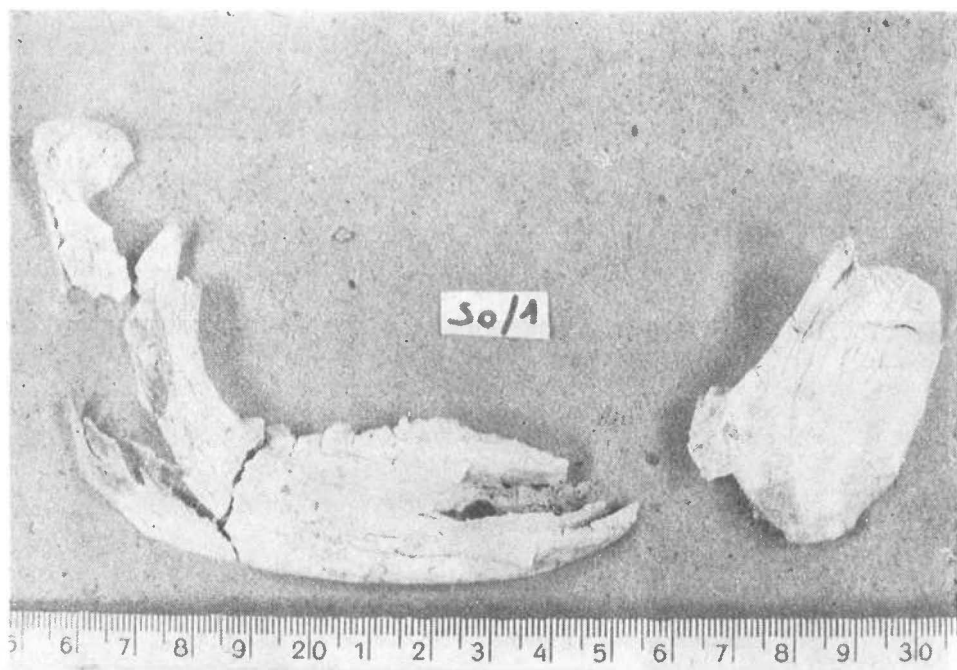

Ryc. 3. Części skaliste kości skroniowych i wycinek kości sklepienia

Fig. 3. Petrosal parts of temporal bones and section of foramen bone

większe kości klinowej, dwie części skaliste (ryc. 3), lewy wyrostek sutkowaty i dwa fragmenty łuski znad otworu słuchowego zewnętrznego kości skroniowych. Większość tych wycinków kostnych ma barwę białawą, jedynie fragment lewej kości jarzmowej — popielatoczną, a wycinek łuski kości skroniowej — rdzawą.

Żuchwa. Duże fragmenty tej kości znajdowały się w warstwie górnej (ryc. 4). Są to wycinki prawie całego trzonu i gałęzi z dobrze zaznaczoną guzowatością żwaczową na kątach oraz prawy wyrostek kłykciowy o wymiarach 20/9 mm. W warstwie dolnej były jedynie małe kawałki tej kości. Barwa kości jest biaława i popielata. Poza tym w warstwie dolnej zalegały fragmenty korzeni zębów jedno- i wielokorzeniowych.

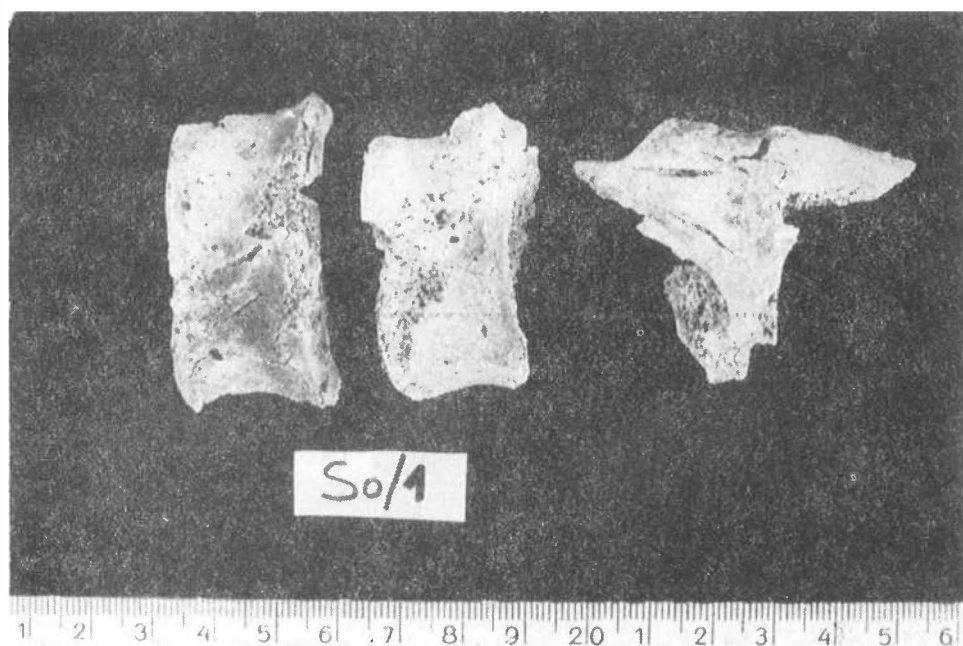

Ryc. 4. Częściowa rekonstrukcja żuchwy

Fig. 4. Partial reconstruction of mandible

Kości tułowia. W warstwie górnej wystąpiły wycinki masywnej budowy żeber w większości barwy popielatoczarnej, pozostałe — białawej; małe fragmenty kręgów szyjnych, lepiej zachowane trzony trzech kręgów piersiowych i dwóch albo trzech kręgów lędźwiowych. Trzony tych ostatnich są nieco spłaszczone i mają lekko zgrubiałe, wałowate brzegi. Ponadto znaleziono tu wycinek kości krzyżowej. Barwa tych kości jest

biaława i popielatoczarna. W warstwie dolnej wyróżniono: fragment rękkości mostka o płytkim wcięciu szyjnym złotawej barwy (ryc. 5), wycinki żeber masywnej budowy o białawej i popielatoczarnej barwie oraz delikatniejszej budowy o barwie złotawej; kawałki kręgów szyjnych barwy białopopielatej; osiem wycinków kręgów piersiowych różnej barwy oraz trzony kręgów lędźwiowych, w większości barwy złotawej. Na jednym z kręgów barwy złotawej, prawdopodobnie piątym (L_5), zaobserwowano nieznaczne spłaszczenie, na fragmentach trzonów barwy białawej — nieznaczne wałowate zgrubienie brzegów (ryc. 5).

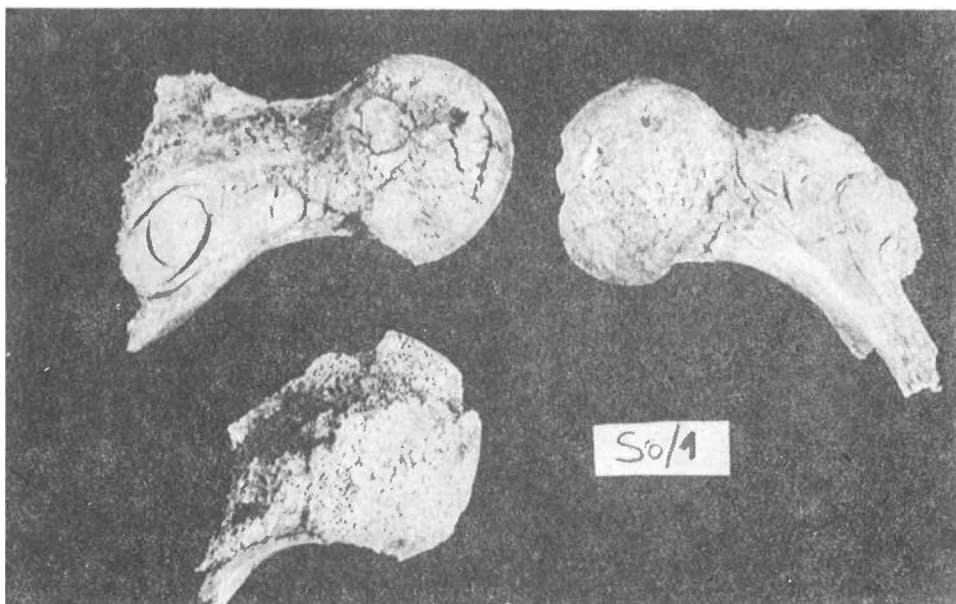
Ryc. 5. Fragment rękkości mostka oraz trzony dwóch kręgów lędźwiowych

Fig. 5. Fragment of sternum manubrium and the corpus of two lumbar vertebrae

Kości kończyny górnej. W warstwie górnej zalegały: trzy fragmenty łopatk, wycinek głowy, bloczka i trzonów kości ramiennej, kawałek głowy i trzonu kości promieniowej, wyrostek łokciowy koloru czarnego, kość wielokątna większa oraz kości długie rąk. Poza wyrostkiem łokciowym wszystkie pozostałe fragmenty kości kończyn górnych są białawe. W warstwie dolnej odkryto: wycinek wydrążenia stawowego łopatk barwy złotawej, o szerokości 22 mm; fragment głowy, trzonu i bloczka kości ramiennej o wymiarze strzałkowym 24 mm, wycinek głowy, nasady dolnej i trzonu kości promieniowej, kawałek wyrostka dziobiastego, głowy i trzonu kości łokciowej, kość półksiężycowatą, dwie wielo-

kątne mniejsze, dwie grochowate oraz wycinki długich kości rąk — wszystkie białopopielatej barwy.

Kości kończyny dolnej. W warstwie górnej wyróżniono: liczne wycinki kości miednicznych białawej barwy, jedynie wycinek panewki stawowej — barwy popielatoczarnej, głowę o wymiarze pionowym 46 mm (ryc. 6), wycinki nasad dolnych i trzonów kości udowych barwy białawej i popielatoczarnej, rzepkę koloru czarnego, fragmenty nasad i trzonów kości podudzia, fragment kości piętowej, skokowej, sześciennnej, klinowatej bocznej oraz wycinki kości długich stóp — wszystkie

Ryc. 6. Głowa kości udowej mężczyzny oraz dwie głowy wraz z szyjkami kości udowych kobiety

Fig. 6. Head of male femur, also two heads with necks of female femurs

barwy białawej, nieliczne — popielatoczarnej. W warstwie dolnej rozpoznano: guz kości kulszowej białawej barwy i wycinek panewki stawowej oraz powierzchni uchowatej kości miednicznej czarnej barwy, dwie głowy wraz z szyjkami kości udowych (ryc. 6) — prawej, barwy żółtawoczarnej i lewej — żółtawej. Wymiary pionowe głów mają po 42 mm, wymiary pionowe szyjek — po 26 mm, a wymiar strzałkowy jednej z nich wynosi 19 mm. Odkryto tu też wycinki trzonów, krętarz mniejszy i kawałki nasad dolnych tych kości — wszystkie barwy żółtawej, dalej nasadę bliższą kości piszczelowej i wycinki trzonów obu kości podudzia barwy żółtawej i białawej, dwie kości klinowate po-

środkowe, fragment kości skokowej, wycinki kości długich i trzyczek stóp barwy białawej, popielatej i złotawej.

Wydaje się, że w popielnicy tej występują również kości zwierzęce. Poza tym znaleziono fragment igły żelaznej długości około 1,5 cm.

W popielnicy domkowej złożono szczątki kostne niewątpliwie dwóch osób dorosłych. Przeważają fragmenty kości o masywnej budowie i wyraźnej rzeźbie. Należą one do szkieletu mężczyzny wzrostu około 166 cm, o średniowysokich oczodołach (wsk. 79), zmarłego w wieku 35—45 lat. Większość kości należąca do szkieletu mężczyzny jest bardzo dobrze przepalona. Jedynie kość potyliczna, częściowo kręgi i przylegające do nich odcinki żeber, a także kości miednicy z okolicy stawu biodrowego i krzyżowo-biodrowego są źle przepalone. Fragmenty kości o delikatnej budowie i złotawej (żółtej) barwie występują w popielnicy domkowej w mniejszej ilości. Budowa ich zaś sugeruje, że mamy tu do czynienia z płcią żeńską. Między innymi przemawiają za tym wymiary głów kości udowych oraz szerokość wydrążenia stawowego łopatki. Wzrost kobiety wynosił około 155 cm, wiek w chwili śmierci — 20—25 lat.

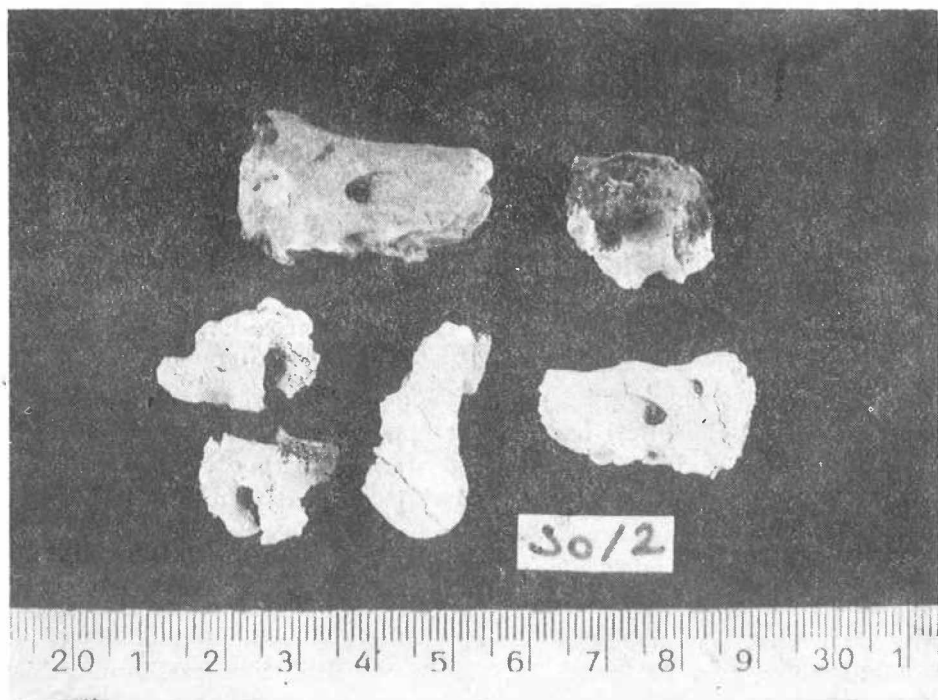
Odnosi się wrażenie, że do popielnicy domkowej włożono najpierw kilka największych fragmentów, specjalnie wybranych, należących do szkieletu kobiety, a następnie popielnicę wypełniono szczątkami szkieletu mężczyzny. Należy przy tym podkreślić, że szczątki kostne mężczyzny zebrano z wielką starannością — świadczy o tym obecność w popielnicy drobnych kości rąk i stóp, w tym również trzyczek.

Na podstawie układu kości, a głównie na podstawie ich barwy można przypuszczać, że w popielnicy domkowej istniały niewątpliwie dwie zasadnicze warstwy: górna, znacznie grubsza, niżby to wynikało z mechanicznego podziału dokonanego przez archeologa, zawierająca szczątki kostne szkieletu mężczyzny, i warstwa dolna z nielicznymi szczątkami szkieletu kobiety. Być może, że kości w popielnicy miały układ anatomiczny, brak jednak na to dostatecznych dowodów.

Popielnica nr 2

Popielnica uległa zniszczeniu, w rezultacie czego kości były rozproszone, przemieszane z ziemią i ze skorupami naczyń. Same szczątki kostne ważą około 550 g. Są one dwojakiego rodzaju: gorzej zachowane, barwy złotawej, należą do szkieletu osoby dorosłej i lepiej zachowane, barwy białawej, należą do szkieletu dziecka.

Kości czaszki. Wyróżniono: wycinki kości sklepienia grubości do 5 mm z zarastającym od wewnątrz szwem strzałkowym i wycinki grubości 2 mm z wyraźnymi ząbieniami szwów, trzy części skaliste —

Ryc. 7. Trzy części skaliste kości skroniowych, dwa wycinki łuski i wyrostek sutkowaty

Fig. 7. Three petrosal parts of temporal bones, two sections of squama and mastoid process

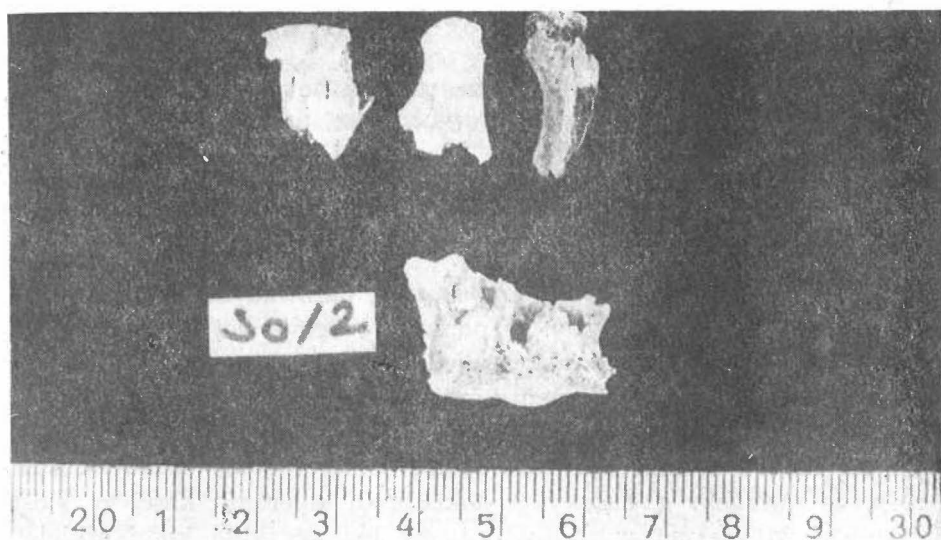
dwie osoby dorosłej, jedna — dziecka i mały wyrostek sutkowaty kości skroniowych osoby dorosłej (ryc. 7).

Żuchwa. Zidentyfikowano: trzy wyrostki kłykciowe, w tym dwa dziecka, i fragment trzonu z zawiązkiem zęba przedtrzonowego (ryc. 8) oraz korzenie pięciu zębów jedno- i wielokorzeniowych.

Kości tułowia. Udało się określić: fragmenty żeber dziecka (ryc. 9) i osoby dorosłej oraz drobne wycinki kręgów, w tym lepiej zachowany trzon kręgu lędźwiowego (?) dziecka.

Kości kończyn górnych. Wyróżniono: fragment łopatki osoby dorosłej, wycinki obojczyków dziecka, kawałek trzonu kości ramiennej osoby dorosłej, dwie głowy i nasadę dolną kości ramiennej dziecka (ryc. 9) oraz pierwszą kość śródreżca osoby dorosłej.

Kości kończyn dolnych. Składają się na nie: guz kości kulszowej, dwa końce bliższe, nasady dolne i fragmenty trzonów kości udowych dziecka oraz wycinek trzonu kości udowej osoby dorosłej (ryc. 9). Ponadto — kawałki trzonów i nasad kości piszczelowych, fragment kości

Ryc. 8. Trzy wyrostki kłykciowe i fragment trzonu żuchwy

Fig. 8. Three condyle processes and a fragment of the mandible corpus

Ryc. 9. Fragment żebra, głowy i nasada dalsza kości ramiennych, końce bliższe kości udowych dziecka i fragment trzonu kości udowej osoby dorosłej

Fig. 9. Fragment of rib, head and distal base of humeri, proximal end of a child's femur and fragment of the corpus of an adult's femur

piętowej i skokowej dziecka oraz kawałki kości długich stóp osoby dorosłej.

W popielnicy 2 znajdowały się szczątki kostne małego dziecka (*Inf. I*) oraz młodej kobiety zmarłej w wieku 20—25 lat.

Wnioski

W grobie nr 1 z Sychowa, gm. Luzino, datowanym na okres Hallstatt C, pochowano trzy osoby. W popielnicy domkowej nr 1 stwierdzono szczątki kostne dwóch osób dorosłych — kobiety i mężczyzny. Na dnie naczynia znajdowały się fragmenty szkieletu kobiety, większość naczynia wypełniały szczątki kostne mężczyzny. Fragmenty kości przeważnie są duże, ale nie brak tu również kości bardzo małych, pochodzących z rąk i stóp, co świadczy o niezwykle dokładnym zbieraniu kości ze stosu. Staranność ta w tym wypadku dotyczy jednak tylko kości szkieletu mężczyzny.

W drugim naczyniu złożono szczątki szkieletu dziecka oraz młodej kobiety. Budowa szczątków kostnych kobiety i identyczna ich barwa w obu naczyniach sugerują, że kości jednej kobiety złożono do dwóch naczyń, z tym że większość umieszczono na dnie popielnicy domkowej, pozostałe zaś w drugiej popielnicy zawierającej głównie szczątki szkieletu dziecka.

Z rozmieszczenia kości szkieletu kobiety częściowo na dnie popielnicy domkowej, częściowo w popielnicy 2 wynika, że zwłoki kobiety i dziecka palono na oddzielnym stosie. Jest mało prawdopodobne bowiem, aby mistrz ceremoni potrafił wśród przepalonych szczątków kostnych trzech osób odróżnić fragmenty kości szkieletu kobiety, mężczyzny i dziecka.

JUDYTA GŁADYKOWSKA-RZECZYCKA

ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS OF BURNT BONE REMAINS FROM SYCHOWO, LUZINO DISTRICT

Summary

There were three interments in grave No. 1 in Sychowo, Luzino district, dated as Hallstatt C. The bone remains of two people — a man and a woman,

were found in house urn No. 1. Fragments of a female skeleton lay at the bottom of the urn, most of the upper part containing the bone remains of a man. The skeleton fragments were mostly large. The remains of the male skeleton included small bones of hands and feet, with sesamoid bones.

The second pot contained the bone remains of a child and young woman. Those of the woman were identical both as regards colour and structure, as the bones in the first pot. It should therefore be assumed that the bones of one woman were placed in two vessels. Most of the remains were placed at the bottom of the house urn, the remainder in the second one containing the remains of the child's skeleton.

The man whose remains were found in the house urn, was not too tall — about 166 cm., with medium-high orbits (mesokonch), who died at the age of 35—45. The woman, height about 155 cm., died at the age of 20—25. The child probably died at the age of 3.

It results from the manner in which the bones of the woman's skeleton were placed in the bottom of the house urn and in urn 2, that if it was a burial which took place simultaneously, then the bodies of the woman and child were burnt on one pyre and that of the man on another. It is highly improbable that the "master of ceremonies" would have been able to distinguish the bones of the man, woman and child among the burnt remains.